

БАТЛАН ХАМГААЛАХ ЯАМ

**“МОНГОЛ УЛСЫН БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН
ҮНДЭС” БАРИМТ БИЧГИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР
ДАГАВАРТ ХИЙСЭН ҮНЭЛГЭЭ**

УЛААНБААТАР ХОТ

2026 ОН

УДИРТГАЛ

НЭГ. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

- 1.1. Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох
- 1.2. Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох
- 1.3. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоох
- 1.4. Харьцуулах хэлбэрийг сонгох
- 1.5. Шалгуур үзүүлэлтийг томъёолох
- 1.6. Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох

ХОЁР. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ

- 2.1. Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын зорилгын хэрэгжилт.
- 2.2. Батлан хамгаалах нэгдмэл тогтолцооны хэрэгжилт.
- 2.3. Улс төрийн чиглэлийн хэрэгжилт:
- 2.4. Эдийн засгийн чиглэлийн хэрэгжилт
- 2.5. Нийгмийн чиглэлийн хэрэгжилт:
- 2.6. Эрх зүйн чиглэлийн хэрэгжилт:
- 2.7. Төрийн цэргийн байгууллын бодлогын хэрэгжилт
- 2.8. Зэвсэгт хүчний үүрэг, түүнийг хөгжүүлэх чиглэлийн хэрэгжилт
- 2.9. Бодлогын хэрэгжилтийн удирдлага, хяналт-шинжилгээ
- 2.10. Урьдчилан тооцоогүй болон шинээр бий болсон асуудал

ГУРАВ. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ

- 3.1. Цуглуулсан мэдээллийн чанарын үнэлгээ
- 3.2. Зорилгод хүрсэн түвшингийн үнэлгээ
- 3.3. “Практикт нийцэж буй байдал”-ын үнэлгээ
- 3.4. “Батлан хамгаалах зардлын өсөлт ба бууралт”-ын үнэлгээ

ДӨРӨВ. НЭГДСЭН ҮНЭЛГЭЭ:

ТАВ. ҮНЭЛГЭЭГЭЭР ТОГТООГДСОН ГОЛ ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ:

ЗУРГАА. ЗӨВЛӨМЖ:

ДОЛОО. ЕРӨНХИЙ ДҮГНЭЛТ:

НАЙМ. САНАЛ:

УДИРТГАЛ:

Монгол Улсын Их Хурлын 2015 оны 85 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” нь (цаашид “Баримт бичиг” гэх) улс орны улс төр, эдийн засаг, нийгмийн тухайн цаг үеийн нөхцөл байдлаас үл хамааран төрийн бодлогын тэргүүлэх чанараа хадгалж, төр засаг, нийт иргэдийн эрх ашгийн тусын тулд батлан хамгаалах бодлогын үндэс, зорилго, зарчим, үйл ажиллагааны чиглэлийг тодорхойлж, тогтвортой мөрдөгдөх удирдамжийн баримт бичиг мөн.

Өөрөөр хэлбэл, энэхүү баримт бичиг нь удаан хугацаагаар үйлчлэх шинж чанарыг өөртөө агуулсан, улс орноо батлан хамгаалах тогтолцоог шинэчлэн тодорхойлж бүрдүүлэх, Зэвсэгт хүчний байгуулалтыг төгөлдөржүүлэх олон талт асуудалд цоо шинээр хандсан төрийн бодлогын тулгуур баримт бичиг юм.

Баримт бичгээр батлан хамгаалах үйл ажиллагааг зөвхөн цэргийн хүч, Зэвсэгт хүчний үйл ажиллагаагаар хязгаарлахгүй, улс төр, эдийн засаг, нийгэм, эрх зүй, цэргийн арга хэмжээ, тэдгээрийн нэгдмэл удирдлага, зохион байгуулалтын цогц байхаар тодорхойлсон.

Мөн баримт бичгийн улс төр, эдийн засаг, нийгэм, эрх зүй, цэргийн чиглэлийн хэрэгжилтийг холбогдох төв болон нутгийн захиргааны байгууллагууд зохион байгуулж, хэрэгжилтийн уялдаа, зохицуулалтыг батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хариуцахаар тогтоосон.

2015 оноос хойш уг баримт бичигт тулгуурлан Батлан хамгаалахын эрх зүйн шинэчлэл, орон нутгийн хамгаалалтын тогтолцоо, Төрийн цэргийн байгууллын шинэ зохицуулалт, Зэвсэгт хүчний бүтцийн төрөлжилт, кибер аюулгүй байдлын цэргийн бүтэц, Энхийг дэмжих ажиллагааны чадавх, нэгдсэн ажиллагааны төлөвлөлт зэрэг олон чиглэлээр институтийн өөрчлөлт хийгдсэн бөгөөд одоо ч үргэлжилсээр байна.

Иймд өнгөрсөн арав гаруй жилийн хугацаанд тус баримт бичгийн зорилго, зорилт нь ямар түвшинд хэрэгжсэн, тогтолцооны болон бусад чиглэлд ямар бодит үр дагавар бий болсон, ямар зохицуулалт өнөөгийн олон улсын аюулгүй байдлын орчноос хоцрох эрсдэл үүссэн, цаашид баримт бичгийг хэвээр мөрдүүлэх, нэмэлт өөрчлөлт оруулах эсхүл шинэчлэн боловсруулах шаардлага бий эсэхийг үнэлэх нь зүйтэй гэж үзсэн болно.

НЭГ. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

1.1. Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох:

1.1.1. Баримт бичгийн 1.2-т батлан хамгаалах бодлогын зорилгыг аливаа дайн, зэвсэгт мөргөлдөөнөөс ангид байж, улсыг батлан хамгаалах тогтолцоо, батлан хамгаалах бодлогын үндсэн чиглэлийг тодорхойлох, Монгол Улсын тусгаар тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, оршин тогтнохуйн аюулгүй байдлыг баталгаажуулах явдал мөн гэж тодорхойлсон.

Уг зорилгын зарим хэсэг нь шууд хэмжигдэхүйц бус байгаа нь зорилгын агуулгыг “Эрх зүйн болон тогтолцооны болон чадавхын үр дүн ба аюулгүй байдлын үр нөлөө” гэсэн түвшинд задлан үнэлэх шаардлагыг үүсгэж байна.

Баримт бичиг батлагдсанаас хойш 11 жил өнгөрч байгаа бөгөөд энэ нь бодлогын баримт бичигт туссан тогтолцооны өөрчлөлт, эрх зүйн шинэчлэл болон урт хугацааны зорилгын хэрэгжилтийг үнэлэхэд хангалттай хугацаа юм.

1.1.2. Аюулгүй байдлын орчны өөрчлөлт.

Баримт бичгийн 1.1-д “...улсын дотоод, гадаад аюулгүй байдлын орчин нь батлан хамгаалах зорилго, зарчим, чиглэлийг тодорхойлох үндэс болно.” гэж заасан.

2015 оноос хойших хугацаанд:

- их гүрнүүдийн стратегийн өрсөлдөөн;
- Орос–Украины дайн, Газын зурвас дахь болон Израйл-Ираны цэргийн ажиллагаа, Израйл-Ливаны хил орчмын мөргөлдөөн, ;
- Зүүн хойд Ази дахь цэрэг, зэвсгийн өрсөлдөөн;
- нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмж болон автоматжуулсан систем;
- кибер халдлага, зөрчил;
- хиймэл оюун ухаан;
- уламжлалт бус дайн
- сансрын технологи;
- мэдээллийн болон танин мэдэхүйн ажиллагаа;
- эдийн засгийн хориг, бүслэлт, нефть худалдааны дарамт, нийлүүлэлтийн сүлжээний доголдол ба эмзэг байдал;
- чухал дэд бүтцийн аюулгүй байдал зэрэг хүчин зүйлсийн ач холбогдол эрс нэмэгдсэн зэрэг нь 2015 оны стратегийн төсөөлөл өнөөгийн аюулгүй байдлын орчны өөрчлөлтийг хангалттай тусгаж байгаа эсэхийг үнэлэх шаардлага үүссэн.

1.1.3. Баримт бичгийн хэрэгжилтийн өмнөх тайлангийн үр дүн.

Батлан хамгаалах салбарын 2021 оны тайлангийн мэдээллээр “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс”-т тусгагдсан арга хэмжээний хэрэгжилтийг 2018 онд 84.1 хувь, 2019 онд 83.4 хувь, 2020 онд 85.0 хувь гэж үнэлсэн.

Эдгээр үзүүлэлт нь зөвхөн бодлогын арга хэмжээний гүйцэтгэлийн түвшнийг илэрхийлэх ба бодлогын үр нөлөө, үр дагаврыг дангаараа нотлохгүй юм.

Өөрөөр хэлбэл, зорилт, арга хэмжээний хэрэгжилтийн хувь ба бодлогын эцсийн үр нөлөө нь хоорондоо ялгаатай учир гүйцэтгэлийн хяналт-шинжилгээнээс илүү бодит үр дагаврыг үнэлэх нь зүйтэй байна.

1.1.5. Баримт бичигт орсон нэмэлт.

2022 оны 6 дугаар сарын 28-ны өдрийн УИХ-ын 40 дүгээр тогтоолоор баримт бичгийн 7.1-д нэмэлт оруулж, төрийн цэргийн байгуулал нь тайван цагт Зэвсэгт хүчин, хилийн болон дотоодын онцгой байдлын байгууллагаас бүрдэж байсныг шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагыг хамааруулж, бүтцийг өргөжүүлсэн нь анхны бодлогын зарим зохицуулалтыг хэрэгжилтийн явцад шинэчлэх шаардлага үүссэнийг харуулж байна.

1.2. Үнэлгээний хүрээг тогтоох:

Баримт бичиг нь нийт найман үндсэн бүлэгтэй тул түүний бүтэц, бодлогын логикийг хадгалан дараах **10 үнэлгээний хүрээг** сонгов.

Д/д	Үнэлгээний хүрээ	Хамрагдах асуудал
1	Батлан хамгаалах бодлогын зорилго	1 дүгээр бүлэг
2	Батлан хамгаалах тогтолцоо	2 дугаар бүлэг
3	Улс төрийн чиглэл	3 дугаар бүлэг
4	Эдийн засгийн чиглэл	4 дүгээр бүлэг
5	Нийгмийн чиглэл	5 дугаар бүлэг
6	Эрх зүйн чиглэл	6 дугаар бүлэг
7	Төрийн цэргийн байгуулал	7 дугаар бүлэг
8	Зэвсэгт хүчний үүрэг, түүнийг хөгжүүлэх чиглэл	8 дугаар бүлэг
9	Бодлогын хэрэгжилтийн удирдлага, хяналт	1.3, 1.4, 2.9 болон бусад
10	Шинээр бий болсон үр дагавар	Кибер, технологи, сөрөн тэсвэрлэх чадавх зэрэг

1.3. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоох:

Аргачлалын дагуу хэрэглэсэн шалгуур

Д/д	Хэрэглэх шалгуур	Үндсэн асуулт
1.	Зорилгод хүрсэн түвшин	Баримт бичигт тодорхойлсон батлан хамгаалах тогтолцоо, батлан хамгаалах бодлогын улс төр, эдийн засаг, нийгэм, эрх зүй, цэргийн үндсэн чиглэл бодитой хэрэгжсэн эсэх?
2.	Практикт нийцэж байгаа байдал	2015 онд тодорхойлсон бодлогын зарчим, чиглэл 2026 он буюу өнөөгийн аюулгүй байдлын орчин, батлан хамгаалахын практикт нийцсэн хэвээр байгаа эсэх?
3.	Зардлын өсөлт, бууралт	Бодлогын хэрэгжилтийн хүрээнд бүтэц, хөтөлбөр, зэвсэглэл, бүх талын нөөц, хүний нөөцийн нөхөн хангалт, сургалт бэлтгэл, орон нутгийн хамгаалалт болон бусад асуудалд төсөв, нөөцийн ямар өөрчлөлт гарсан бэ?
4.	Зардал–үр өгөөжийн харьцаа	Батлан хамгаалах бодлогод туссан зорилт, арга хэмжээнүүдэд зарцуулсан нөөц нь Монгол Улсын батлан хамгаалах чадавхыг хэрхэн нэмэгдүүлсэн бэ?
5.	Хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал	Бодлогын зорилго, чиглэлийг төрийн байгууллага, төрийн цэргийн байгууллага, нутгийн удирдлага, цэргийн алба хаагч, иргэд хэр ойлгож, хүлээн зөвшөөрч байна вэ?
6.	Бусад үр дагавар	Бодлогын хэрэгжилтийн явцад анх тусгагдаагүй боловч цаашид зайлшгүй бодлогын түвшинд авч үзэх ямар асуудал шинээр бий болсон бэ?

1.4. Харьцуулах хэлбэрийг сонгох:

Харьцуулах хэлбэр	
Байх ёстой	Одоо байгаа
Батлан хамгаалах нэгдмэл тогтолцоо орон нутгийн хамгаалалт, мэргэжлийн Зэвсэгт хүчин, дайчилгаанд тулгуурласан байх.	1. “Бодлого батлагдахаас өмнөх – дараах”. 1998 оны Төрийн цэргийн бодлогын үе болон 2015 оноос хойших “батлан хамгаалах эрх зүйн орчин”, “төрийн цэргийн байгуулал”, “орон нутгийн хамгаалалт”, “Зэвсэгт хүчний бүтэц”, “удирдлага”, “энхийг дэмжих ажиллагаа” зэрэг асуудлаар харьцуулна.
	2. 2015–2026 оны хугацааны харьцуулалт. Бодлого хэрэгжсэн хугацаанд гарсан институтийн өөрчлөлтийг он дарааллаар авч үзнэ.
	3. Тохиолдол судлах. Дараах асуудлыг тусгай кейс болгон үнэлэх боломжтой: - Орон нутгийн хамгаалалтын тухай хууль батлагдсан үр дүн; - Дотоодын цэргийн байгуулал сэргэсэн үр дүн; - кибер аюулгүй байдлын цэргийн бүтэц; - төрийн цэргийн байгууллагуудын нэгдсэн ажиллагаа; - энхийг дэмжих ажиллагаа.
Үнэлгээний явцад баримт бичигт заасан байвал зохих үр дүнг бодит хэрэгжилттэй “Байх ёстой” ба “Одоо байгаа” гэсэн харьцуулалтын хэлбэрийг ашиглав.	

1.5. Шалгуур үзүүлэлтийг томъёолох:

А. Бодлогын зорилгын хүрээнд	1. 2015 онд дэвшүүлсэн батлан хамгаалах тогтолцооны загвар бүрдсэн үү? 2. Үндэсний батлан хамгаалах чадавх бодитоор нэмэгдсэн үү? 3. Батлан хамгаалах үйл ажиллагаа салбар хоорондын нэгдмэл шинжтэй болж чадсан уу?
Б. Улс төрийн чиглэлээр	4. Энхийг эрхэмлэсэн, эвсэлд үл нэгдэх, цэргийн итгэлцлийг нэмэгдүүлэх бодлого тогтвортой хэрэгжсэн үү? 5. Батлан хамгаалах гадаад хамтын ажиллагаа улсын аюулгүй байдал, цэргийн чадавхыг нэмэгдүүлэхэд үр нөлөө үзүүлсэн үү?
В. Эдийн засгийн чиглэлээр	6. Батлан хамгаалах төсөв, нөөцийн тогтолцоо бодлогын зорилттой нийцэж байна уу? 7. Дотоодын батлан хамгаалах үйлдвэрлэл, засвар үйлчилгээний чадавх нэмэгдсэн үү? 8. Зэвсэглэл, техникийн шинэчлэл төлөвлөсөн түвшинд хэрэгжиж байна уу?
Г. Нийгмийн чиглэлээр	9. Иргэдийн эх оронч үзэл, батлан хамгаалах боловсрол, цэргийн алба хаах хүсэл эрмэлзэлд бодит ахиц гарсан уу? 10. Цэргийн алба хаагчдын нийгмийн баталгаа сайжирсан уу?
Д. Эрх зүйн чиглэлээр	11. Батлан хамгаалах салбарын эрх зүйн орчны цогц шинэчлэл хийгдсэн үү? 12. Иргэний хяналтын механизм үр нөлөөтэй болсон уу?
Е. Төрийн цэргийн байгууллын талаар	13. Төрийн цэргийн байгууллагуудын нэгдмэл удирдлага, харилцан ажиллагаа бодитоор сайжирсан уу?
Ё. Зэвсэгт хүчний үүрэг, түүний хөгжлийн талаар	14. Зэвсэгт хүчний бүтэц, зэвсэглэл, техник, хүний нөөц, сургалт, мэдээлэл, кибер чадавх бодлогын зорилтод хүрсэн үү?

1.6. Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох:

Энэхүү үнэлгээний ажилд батлан хамгаалахын багц хууль, 2015-2026 оны хоорондох холбогдох тоон мэдээллийг ашигласан болно. Хоёрдогч эх сурвалжаар тухайн сэдвээр гаргасан ном, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, нийтлэл болон баримт бичгийн хэрэгжилтийн тайлан зэргийг ашигласан.

ХОЁР. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ:

2.1. Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын зорилгын хэрэгжилт.

Бодлогын 1.2-т Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын зорилго нь аливаа дайн, зэвсэгт мөргөлдөөнөөс ангид байж, улсыг батлан хамгаалах тогтолцоо, батлан хамгаалах бодлогын үндсэн чиглэлийг тодорхойлж, Монгол Улсын тусгаар тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, оршин тогтнохуйн аюулгүй байдлыг баталгаажуулах явдал мөн.” гэж тодорхойлсон.

Энэхүү зорилгыг Монгол Улсад аливаа гаднын зэвсэгт халдлага, түрэмгийлэл учраагүй тул амжилттай хэрэгжиж байгаа гэж шууд үнэлэх нь арга зүйн хувьд оновчгүй учир дэлхий дахины аюулгүй байдлын орчин, нөхцөл болон геополитикийн олон хүчин зүйлсийн нөлөөллийг харгалзан бодлогын зорилгод хүрсэн түвшнийг **“Эрх зүйн шинэчлэл”, “Институтийн тогтолцоо”** гэсэн завсрын үр дүнгээр үнэлэх нь оновчтой гэж үзэв.

Уг бодлогод нийцүүлэн 2016 онд Монгол Улсын батлан хамгаалах тухай, Зэвсэгт хүчний тухай, Цэргийн албаны тухай зэрэг батлан хамгаалахын багц хуулийг шинэчлэн, 2018 онд Орон нутгийн хамгаалалтын тухай анхдагч хуулийг баталж, батлан хамгаалах эрх зүйн орчны шинэчлэлийг хэрэгжүүлсэн нь бодлогын 2.3-т дэвшүүлсэн орон нутгийн хамгаалалтад тулгуурласан батлан хамгаалах нэгдмэл тогтолцоог бүрдүүлэхэд чухал үр нөлөө үзүүлсэн.

Урьдчилсан үнэлгээ:

Зорилгын институтийн хэрэгжилт	Сайн.
Аюулгүй байдлын эцсийн үр нөлөө	Нэмэлт эмпирик үнэлгээ шаардлагатай.

2.2. Батлан хамгаалах нэгдмэл тогтолцооны хэрэгжилт.

Бодлогын 2 дугаар бүлэгт Монгол Улсын батлан хамгаалах тогтолцооны үндсийг Төр, захиргааны байгууллагууд, нийт иргэний оролцоонд тулгуурласан **орон нутгийн хамгаалалт**, мэргэжлийн цэрэгт суурилсан **Зэвсэгт хүчин**, нэгдмэл удирдлага, төлөвлөлт бүхий **дайчилгаа** гэж тодорхойлж, Монгол Улсын батлан хамгаалах тухай болон Орон нутгийн хамгаалалтын тухай хуульд тусгагдаж эрх зүйн хувьд баталгаажсан.

Эерэг үр дагавар:

- бүх нийтийн оролцоонд тулгуурласан батлан хамгаалах үзэл баримтлал бэхэжсэн;
- орон нутгийн хамгаалалт тусдаа эрх зүйн институт болсон;
- мэргэжлийн чиг хандлагатай Зэвсэгт хүчний хөгжил эрчимжсэн;
- дайчилгааны тогтолцоог нэгдсэн төлөвлөлттэй авч үзэх бодлогын үндэс хадгалагдсан.

Гол эрсдэл:

Батлан хамгаалах тогтолцооны үндсэн гурван бүрэлдэхүүн хэсгийн хөгжил тэнцвэртэй эсэхийг нотлох нэгдсэн шалгуур байхгүй. Өөрөөр хэлбэл, мэргэжлийн

Зэвсэгт хүчин, сул орон нутгийн хамгаалалт болон хангалтгүй дайчилгаа нь бүрэн чадамжтай батлан хамгаалах тогтолцоо биш гэх үзэх үндэстэй.

Үнэлгээ: Эрх зүйн болон тогтолцооны хувьд сайн ч чадавхын тэнцвэр хангагдаж буй байдалд нарийвчилсан нэмэлт үнэлгээ хийх шаардлагатай.

2.3. Улс төрийн чиглэлийн хэрэгжилт:

Баримт бичгийн 3.2-т Монгол Улс гаднын цэргийн аюулаас сэрэмжлэх бодлогоо нийцүүлэх “улс төр, дипломатын аргыг урьтал болгох, хөрш орнуудтай олон талт хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, бүс нутгийн цэргийн итгэлцлийг бэхжүүлэх үйл явцад дэмжлэг үзүүлэх, энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох, цэргийн эвсэлд үл нэгдэх, нутаг дэвсгэрээ бусдын эсрэг ашиглуулахгүй байх” гэх зэрэг найман зарчмыг тодорхойлсон.

Ололт - Бодлогын үндсэн чиг шугам 2015–2026 онд тогтвортой хадгалагдсан гэж үзэх үндэслэлтэй бөгөөд Монгол Улс НҮБ-ын Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцоогоо үргэлжлүүлсэн, хоёр хөрш болон бусад түнш орнуудтай батлан хамгаалах харилцаагаа зэрэгцүүлэн хөгжүүлсэн, эвсэлд үл нэгдэх бодлогоо тууштай баримталж байна.

Үр дагавар - Энэ нь Монгол Улсын батлан хамгаалах гадаад хамтын ажиллагааг “Хамтын ажиллагаа → Итгэлцэл → Чадавх → Олон улсын оролцоо” гэсэн логикоор хөгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн.

Анхаарах асуудал - 2015 оноос хойш их гүрнүүдийн өрсөлдөөн нэмэгдсэн тул батлан хамгаалах гадаад хамтын ажиллагаанд стратегийн тэнцвэр, хэт хамаарал, нийлүүлэлтийн эрсдэл, технологийн аюулгүй байдал, хоёрдогч хориг арга хэмжээний эрсдэл зэргийг илүү тодорхой харгалзах шаардлагатай болсон.

Үнэлгээ - Сайн. Цаашид геополитикийн шинэ орчинд нарийвчлан шинжлэх шаардлагатай.

2.4. Эдийн засгийн чиглэлийн хэрэгжилт

Баримт бичгийн 4 дүгээр бүлэгт батлан хамгаалах чадавхыг бэхжүүлэхэд чиглэсэн “батлан хамгаалах төсвийн ДНБ-д эзлэх хэмжээг нэмэгдүүлэх, “батлан хамгаалах нөөцийн менежментийг боловсронгуй болгох”, “дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжих”, “зэвсэглэл, техникийн шинэчлэл”, “цэрэг-техникийн тусламж”, “дайчилгааны нөөцийг бүрдүүлэх, жил бүр шинэчлэх” зэрэг чиглэлүүдийг тогтоосон.

Эерэг үр дагавар - Эдийн засгийн чиглэлүүд нь батлан хамгаалах төсвийг улсын урт, дунд хугацааны бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгүүдтэй уялдуулах, нөөцийн тогтолцоог бий болгох, дотоодын үйлдвэрлэл, зэвсэг, техникийг шинэчлэх, сэргээн сайжруулах чадавхыг сайжруулах, импортоос хэт хамаарах эрсдэлийг бууруулах зэрэг стратегийн суурийг бүрдүүлсэн.

Хүндрэл – Баримт бичгийн 4.3-т батлан хамгаалах төсвийн ДНБ-д эзлэх хэмжээг нэмэгдүүлэх бодлого баримтлахаар заасан боловч зөвхөн төсвийн хувь өсөх нь өөрөө үр дүн биш буюу үндсэн хэмжүүр нь нэмэгдсэн төсөв, нэмэгдсэн цэргийн чадавх байх ёстой.

Шаардлагатай KPI:

- батлан хамгаалах төсөв / ДНБ;
- хөрөнгө оруулалт / нийт төсөв;
- зэвсэг, техникийн шинэчлэлийн хувь;
- нөөц бүрдүүлэлтийн хувь;
- дотоод үйлдвэрлэлийн эзлэх хувь;

- сэргээн сайжруулах, засварлах дотоод чадавх;
- импортын хамаарал.

Үнэлгээ - Бодлогын чиглэл зөв боловч зардал–чадавхын үр өгөөжийн хэмжилт хангалтгүй.

2.5. Нийгмийн чиглэлийн хэрэгжилт:

Баримт бичгийн 5 дугаар бүлэгт Монгол Улсын хүний хөгжлийг батлан хамгаалах нийгмийн чиглэлийн үндэс гэж үзэж, цэрэг-эх оронч хүмүүжил, цэргийн албаны урамшуулал, иргэдийн оролцоо, цэргийн алба хаагч болон гэр бүлийн нийгмийн баталгааг сайжруулах чиглэл тогтоосон.

Давуу тал - Батлан хамгаалах бодлогын хүний хүчин зүйлийг тусгай чиглэл болгон тодорхойлсон нь стратегийн хувьд зөв.

Хэрэгжилт - “Цэрэг-эх оронч үзэл”, “цэргийн алба хаах хүсэл эрмэлзэл”, “нийгмийн баталгаа” зэрэг зорилтыг хэмжих тогтвортой үзүүлэлт сул байна.

Үнэлэх KPI:

- цэргийн алба хаах хүсэл эрмэлзлийн индекс;
- хугацаат цэргийн албанд татагдаж буй иргэдийн хувь;
- гэрээт болон мэргэжлийн албаны тогтвор суурьшил;
- цэргийн алба хаагчийн орон сууцны хангалт;
- цалин хөлс, нийгмийн баталгаа;
- гэр бүлийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ;
- залуучуудын цэрэг, батлан хамгаалахын талаарх ойлголт, мэдлэг.

Үнэлгээ - Үзэл баримтлалын түвшинд “Сайн”. Бодит нийгмийн үр нөлөөг тогтмол хэмжих механизм сул.

2.6. Эрх зүйн чиглэлийн хэрэгжилт:

Баримт бичгийн 6 дугаар бүлэгт батлан хамгаалах салбарын хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудлыг тодорхойлсон бөгөөд эрх зүйн хэм хэмжээний цогц байдлыг хангах, Зэвсэгт хүчний ардчилсан удирдлага, иргэний хяналтыг төгөлдөржүүлэх зорилт тавьсан.

Хэрэгжилт – Өндөр үр дүнтэй хэрэгжсэн.

2016 оноос хойш Монгол Улсын батлан хамгаалах тухай, Зэвсэгт хүчний тухай, Цэргийн албаны тухай, Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулиудыг шинэчилж, 2017-2019 онд Орон нутгийн хамгаалалт, Дайчилгааны тухай, Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай, Улсын нисэхийн тухай, Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Тагнуулын байгууллагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиудыг батлуулж эрх зүйн зохицуулалт сайжирсан.

Үнэлгээ - Маш сайн. Энэ нь баримт бичгийн хамгийн сайн хэмжигдэхүйц, бодит үр дүнтэй нэг чиглэл болсон.

2.7. Төрийн цэргийн байгууллын бодлогын хэрэгжилт

Баримт бичгийн 7 дугаар бүлэгт Төрийн цэргийн байгууллыг тайван цагт зэвсэгт хүчин, хилийн болон дотоодын цэрэг, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх (2022 онд нэмэлт оруулсан), онцгой байдлын байгууллагаас бүрдэнэ гэж тодорхойлсон.

Мөн “Цэргийн мэргэжлийн дээд удирдлага”-д төрийн цэргийн байгууллагуудын харилцан ажиллагаа, хамтарсан сургалт бэлтгэлийн нэгдсэн төлөвлөлтийг батлах, хяналт тавих, зэвсэглэл, техникийн уялдааг хангах, холбоо, мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоог бүрдүүлэх асуудлыг хамтран хэрэгжүүлэхээр нарийвчилсан.

Үр дүн - 2020 оны 12 дугаар сард ЗХЖШ-ын бүтцэд Нэгдсэн ажиллагааны төлөвлөлтийн хэлтэс байгуулж, 2021 оноос төрийн цэргийн болон төрлийн цэргийн командлалын холбогч, төлөвлөлтийн мэргэжилтнүүдийг ажиллуулж эхэлсэн. Энэ нь бодлогын **“нэгдмэл удирдлага → нэгдсэн төлөвлөлт → харилцан ажиллагаа”** гэсэн зорилгын хэрэгжилтийн бодит илэрхийлэл юм.

Үнэлгээ - Сайн ахицтай. Цаашид хамтын ажиллагааны бодит чадавхыг нарийвчлан хэмжих шаардлагатай.

Хүндрэл - Байгууллагууд тайван цагт өөр өөр яамны харьяалалд, тусдаа төсөв, ялгаатай чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг цэргийн мэргэжлийн нэгдмэл удирдлагыг бэхжүүлэхэд практикт зарим бэрхшээлийг үүсгэдэг.

2.8. Зэвсэгт хүчний үүрэг, түүнийг хөгжүүлэх чиглэлийн хэрэгжилт

Баримт бичгийн 8.3-т Зэвсэгт хүчнийг хөгжүүлэх 13 чиглэлийг тогтоосон бөгөөд энэ нь бодлогын хэрэгжилтийн гол **багц үр дүн** гэж үзэв.

8.3.1. Зохистой харьцаа - Зэвсэгт хүчний төрөл, төрөл мэргэжлийн цэргийг үүрэг, эдийн засгийн боломжид тулгуурлан хөгжүүлэх чиглэл тогтолцооны түвшинд ахицтай.

8.3.2. Цэргийн урлаг судлал – Батлан хамгаалахын эрдэм шинжилгээний хүрээлэнг 2023 оны 12 дугаар сард Засгийн газрын шийдвэрээр Үндэсний батлан хамгаалахын их сургуулийн бүтцээс Батлан хамгаалах яамны харьяанд шилжүүлж, бие даан үйл ажиллагаа явуулах чадамжийг сайжруулах замаар Цэргийн шинжлэх ухаан, тэр дундаа Цэргийн урлаг судлалыг шинэ түвшинд гаргах боломжийг бүрдүүлсэн. Мөн яамны харьяанд Засгийн газрын 2025 оны шийдвэрээр Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний Ерөнхий командлагч Ухнаагийн Хүрэлсүхийн нэрэмжит Олон улс судлалын төвийг байгуулж, энэ чиглэлийн судалгааг олон улсын чиг хандлагад нийцүүлэн эрчимжүүлж, эрдэм шинжилгээ, судалгааны чадавх, хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн нь бодлогын түвшинд өндөр дүнтэй гэж үзсэн.

8.3.3. Зэвсэгт хүчний чадавх – Зэвсэгт хүчний хуулиар хүүлээсэн үндсэн чиг үүргээ гүйцэтгэх бэлэн байдал, чадавхын талаарх мэдээллийг уг үнэлгээг тусгах боломжгүй. Энхийг дэмжих ажиллагааны оролцоо, чадавх өнгөрсөн хугацаанд бодитой нэмэгдсэн бөгөөд өнөөгийн байдлаар Монгол Улс НҮБ-ын Энхийн дэмжих үйлсэд цэрэг хандивлагч улсуудын жагсаалтад 4 дүгээрт эрэмбэлэгдэж байна.

8.3.4. Зэвсэглэл, техник

Улсын Их Хурлын 2024 оны 08 дугаар тогтоолоор “Зэвсэгт хүчний зэвсэг, техникийн шинэчлэл, сэргээн сайжруулах бодлого”-ыг баталсан нь энэ чиглэлд эрх зүйн болон бодлогын түвшинд гарсан томоохон ахиц болсон. Мөн дотооддоо жижиг бүлгийн байлдааны машин, дрон, радиостанц болон буудлагын дадлагын төхөөрөмж зэргийг дотооддоо зохион бүтээн туршиж, үйлдвэрлэж эхэлсний зэрэгцээ зэвсэг, галт хэрэглэлийн үйлдвэрлэлийг эхлүүлсэн нь бодлогын хэрэгжилтийн үр дүнг бодитоор илэрхийлэх үр дүн юм.

8.3.6. Энхийг дэмжих ажиллагааны сургалт

2015 оноос хойш жил бүр Засгийн газрын тогтоолын дагуу гадаад, дотоодын энхийг сахиулах ажиллагааны “Хааны эрэлд” олон улсын сургууль, НҮБ-ын штабын болон цэргийн ажиглагч офицерын дамжаа, Зэв, Баланс мэжик, Нүүдэлчин заан, Эфэс, Анатоли зэрэг олон төрөл, хэлбэрийн сургалт, дадлагуудыг амжилттай

зохион байгуулж ирсэн. Тэр дундаа “Хааны эрэлд” сургууль олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн жил бүр Монгол Улсад явагддаг бүс нутгийн томоохон арга хэмжээ болж чадсан. Хамгийн сүүлд “**Хааны эрэлд-2026**” сургуулийг 2026 оны 06-07 дугаар сард Зэвсэгт хүчний сургалтын нэгдсэн төвд Команд штабын сургууль, Салаадын хээрийн сургууль, Чадавхыг нэмэгдүүлэх сургууль гэсэн 3 үндсэн сургалт, дадлагын хүрээнд зохион байгуулж, 18 улсын 1100 гаруй цэргийн алба хаагчдыг хамруулсан.

Мөн 2025 онд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнээс Киргизстан Улсад Энхийг дэмжих ажиллагааны сургалтын хөдөлгөөнт бүлэг анх удаа Энхийг сахиулах ажиллагаанд оролцох цэргийн багийн ажиллагааны өмнөх сургалт явуулах сургагч багшийн сургалтыг амжилттай зохион байгуулсан нь энхийг дэмжих ажиллагааны сургалт бэлтгэлийн түвшнийг олон улсын түвшинд хүрснийг илтгэж байна.

8.3.7. Кибер халдлагатай тэмцэх чадавх

Баримт бичгийн кибер халдлагатай тэмцэх бүтэц бий болгох зорилтыг тусгасан нь стратегийн оновчтой чиглэл болсон бөгөөд Зэвсэгт хүчний тухай хуульд 2021 онд орсон нэмэлт, өөрчлөлтөөр Зэвсэгт хүчний бүтцэд шинээр Кибер аюулгүй байдлын цэргийн командлалыг байгуулж, өнөөдөр үйл ажиллагаа нь жигдэрч байгаа нь бодлогын бодит үр дүнг харуулж байна.

8.3.8. Нийгмийн хамгааллын баталгаа

Энэ чиглэлд доорх томоохон үр дүн, ач холбогдол бүхий олон зохицуулалтыг хэрэгжүүлсэн. Үүнд:

- Засгийн газрын шийдвэрээр Энхийг дэмжих ажиллагаанд үүрэг гүйцэтгэсэн бие бүрэлдэхүүнд олгодог томилолтын зардлын, Цэргийн мэргэшлийн зэргийн болон албан ажлын онцгой нөхцөлийн нэмэгдлийн хувь хэмжээг тус тус нэмэгдүүлсэн;

- Зэвсэгт хүчний алслагдсан анги, салбаруудад албан тушаалын орон сууц барих, Улаанбаатар цэргийн хүрээний алба хаагчдыг орон сууцжуулах орон сууцны төслийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ 2025, 2026 онд алба хаагчдын орон сууц худалдан авах урьдчилгаа төлбөр зориулж 20 сая төгрөгийг 300 орчим алба хаагчид олгосон;

- нэгтгэл, анги, байгууллагын барилга байгууламжид засвар үйлчилгээ хийж, алба хаагчдын амьдрах, ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулах ажлыг тасралтгүй хэрэгжүүлсэн;

- “Зэвсэгт хүчний цэргийн алба хаагчийн албан тушаалын ангилал, цэргийн цол, цалингийн зэрэглэл”-ийг шинэчлэх замаар тэдний цэргийн цол, цалинг нэмэгдүүлэх боломжийг бүрдүүлсэн ба тусгай хүчний болон Кибер аюулгүй байдлын цэргийн цалин хөлсийг 2027 оноос нэмэгдүүлэхээр шийдвэрлсэн;

- Алслагдсан болон хөдөө, орон нутагт байрлах цэргийн анги, салбарын жагсаалтад нэмэлт оруулах, тогтвор суурьшилтай ажиллаж байгаа цэргийн алба хаагчдад 5 жил тутам 30 сарын үндсэн цалинтай тэнцэх мөнгөн урамшуулал олгох, алслагдсан тооцох цэргийн анги байгууллагад ажилласан 6 сар тутам 2 сар нэмэгдэх, дотоод гадаадын цэргийн сургуульд суралцагчийн цалин хөлсийг олгохтой холбогдсон болон ЭДА-нд оролцогч хөдөлмөрийн чадвараа алдсан, нас барсан тохиолдолд НҮБ-аас нөхөн олговор олгуулах, ээлжийн амралтаа эдэлж чадаагүй тохиолдолд мөнгөн урамшуулал олгох зэрэг алба хаагчдын эрх зүйн байдлыг дээшлүүлсэн зэрэг болно.

8.3.9. Орчин үеийн шинжлэх ухаан, инновац

Баримт бичигт дэвшүүлсэн инновац, шинэ техник, технологийг цэргийн хэрэгт нэвтрүүлэх зорилтын хүрээнд өнгөрсөн хугацаанд доорх бодитой арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн. Тухайлбал:

- БХЯ-аас “Батлан хамгаалах судлал, цэргийн шинжлэх ухаан, технологи, инновацыг 2030 он хүртэл хөгжүүлэх бодлого”-ыг батлан хэрэгжүүлж байна;
- Зэвсэгт хүчний Туршилт-үйлдвэрлэлийн 8 төвийг 2025 оноос нэгтгэж, туршилт судалгааны ажлыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж эхэлсэн;
- Тусгай зориулалтын хөнгөн хуягласан автомашин “Мазаалай”, “Хилэнцэт”, “Чоно”, нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмж “Ёл-1,2”, “Хяналт-1”, богино долгионы дунд чадлын радиостанц “Монрадио-1000”, “Монрадио-1000А”, холбоо зохион байгуулах төхөөрөмж “Цуурай”, болон радиоэлектрон хэрэгслүүдийг бүтээн хөгжүүлсэн;
- Мэргэн буудагчийн буу, автомашинд дизель хөдөлгүүр суурилуулах, агаарын довтолгооноос хамгаалах хэрэгслийг боломжийг нэмэгдүүлэх, аккумуляторын батарей, хээрийн тогоо зэрэг төсөлт туршилт-судалгааны хэрэгжүүлсэн.

8.3.10 ба 8.3.11. Цэргийн сургалтын тогтолцоо

Энэ чиглэлд Хугацаат цэргийн албаны сургалтад цэргийн хэргийн үндсэн сургалтаас гадна нэмэлтээр жолооны сургалт, англи хэлний болон компьютерын, барилгын өргөн мэргэжил олгох сургалтыг үр дүнтэй зохион байгуулан явуулж хэвшсэн. Цэргийн мэргэжил эзэмшүүлэх сургалтын хүрээнд “Оюутан цэрэг” цэргийн мэргэжил эзэмшүүлэх сургалтын жил тасралтгүй чанарыг өндөр түвшин зохион байгуулж ирсэн.

8.3.13. Мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоо

Батлан хамгаалах мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоо байгуулах зорилт стратегийн ач холбогдолтой хэвээр бөгөөд кибер аюулгүй байдал, командлал-хяналт, мэдээллийн дайн эрчимжсэн өнөөгийн нөхцөлд 2015 оныхоос ч илүү ач холбогдолтой болсон.

Ерөнхий үнэлгээ:

Зэвсэгт хүчнийг хөгжүүлэх чиглэлд бүтцийн хувьд тодорхой ахиц гарч, үүрэг гүйцэтгэх бэлэн байдал, сургалт, бэлтгэлийн түвшин зохих түвшинд нэмэгдсэн. Алба хаагчдын цалин хөлс, нийгмийн хамгааллын хувьд жил бүр ахиц гарсан.

2.9. Бодлогын хэрэгжилтийн удирдлага, хяналт-шинжилгээ:

Баримт бичгийн 1.3-т Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний ерөнхий командлагч, Засгийн газар хэрэгжүүлж, Улсын Их Хурал хяналт тавихаар, 1.4-т бодлогын улс төр, эдийн засаг, нийгэм, эрх зүй, цэргийн чиглэлийн хэрэгжилтийг тухайн асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв болон нутгийн захиргааны байгууллагууд чиг үүргийнхээ хүрээнд зохион байгуулж, Батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага уялдуулан зохицуулахаар заасан.

Мөн 2.9-д Батлан хамгаалах бодлого боловсруулах, хэрэгжилтийг зохион байгуулах, уялдуулан зохицуулах, хяналт-шинжилгээ хийх үндсэн үүргийг мөн батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага гүйцэтгэхээр тогтоосон.

Эерэг тал - Удирдлага, зохицуулалтын субъект тодорхой.

Сул тал – өмнөх жилүүдэд **гүйцэтгэл** → **бүтээгдэхүүн** → **үр дүн** → **нөлөөлөл** гэсэн 4 түвшний үнэлгээнээс зөвхөн гүйцэтгэлийн тайлангийн үнэлгээ хийгдэж ирсэн.

Түүнчлэн суурь болон зорилтод түвшин, хэмжих KPI ба давтамж, хариуцах байгууллага, мэдээллийн эх сурвалжийг зааж өгөөгүй нь тус бодлогын баримт бичгийн сул тал болсон гэж үзсэн.

2.10. Урьдчилан тооцоогүй болон шинээр бий болсон асуудал

2015 оны баримт бичиг кибер халдлага, аюулын асуудлыг тодорхой хэмжээнд урьдчилан тусгасан ч өнөөгийн түвшинд дараах асуудалд анхаарах шаардлага эрс нэмэгдсэн. Үүнд:

1. Хиймэл оюунд суурилсан цэргийн систем;
2. Нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмж болон автомат удирдлагын систем;
3. сансрын мэдээлэл;
4. танин мэдэхүйн болон мэдээллийн ажиллагаа;
5. батлан хамгаалахын дэд бүтцийн хамгаалалт;
6. стратегийн бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийн сүлжээ;
7. үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх;
8. уур амьсгал, гамшиг ба батлан хамгаалах төлөвлөлтийн уялдаа;
9. цэргийн технологийн импортын хамаарал зэрэг болно.

Иймээс баримт бичигт олон улсын цэрэг-стратегийн орчны шинэ хүчин зүйлсийг бодлогын түвшинд нэмж тусгах хэрэгцээ, шаардлага үүссэн.

ГУРАВ. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ:

3.1. Цуглуулсан мэдээллийн чанарын үнэлгээ.

Хангалттай мэдээлэл бүхий асуудлууд:

- бодлогын зорилго;
- эрх зүйн шинэчлэл;
- орон нутгийн хамгаалалтын эрх зүйн орчин;
- төрийн цэргийн байгууллын бүтэц;
- Зэвсэгт хүчний хөгжлийн бодлогын чиглэл;
- кибер аюулгүй байдлын институтын хөгжил;
- төрийн цэргийн байгууллагын нэгдсэн төлөвлөлтийн механизм.

Нэмэлт мэдээлэл шаардлагатай асуудлууд:

- батлан хамгаалах бодит чадавх;
- байлдааны бэлэн байдал;
- дайчилгааны бэлэн байдал;
- материаллаг нөөц;
- зэвсэглэл, техникийн бэлэн байдал;
- хүний нөөцийн нөхөн хангалт;
- нийгмийн баталгаа;

- төсөв—чадавхын харьцаа;
- иргэдийн хүлээн зөвшөөрөлт.

Иймд арга зүйн хувьд энэ үнэлгээг кабинетын болон бодлого-эрх зүйн түвшний урьдчилсан үр дагаврын үнэлгээ гэж үзэж байна.

3.2. “Зорилгод хүрсэн түвшний үнэлгээ

Чиглэл	Үнэлгээ
Батлан хамгаалах бодлогын эрх зүйн үндэс	Маш сайн
Батлан хамгаалах тогтолцооны институтчилэл	Сайн
Орон нутгийн хамгаалалт	Ахицтай
Төрийн цэргийн байгууллын тогтолцоо	Сайн
Улс төрийн чиглэл	Сайн
Эдийн засгийн чиглэл	Хангалттай бус
Нийгмийн чиглэл	Сайн
Зэвсэглэл, техник	Ахицтай
Инновац, технологи	Ахицтай, сайжруулах шаардлагатай
Кибер чадавх	Ахицтай
Хяналт-шинжилгээ, үр дүнгийн хэмжилт	Хангалттай бус

Дүгнэлт:

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын зорилго тогтолцооны болон хууль эрх зүйн түвшинд үндсэндээ хангагдсан. Харин бодит батлан хамгаалах чадавх, дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх батлан хамгаалах зардлын хувь хэмжээ, үр өгөөжийн хувьд хөгжингүй улс орнуудын жишигт хүрээгүй.

3.3. “Практикт нийцэж буй байдал”-ын үнэлгээ

Үр дүн, ач холбогдол бүхий агуулга, үзэл баримтлал

- дайн, зэвсэгт мөргөлдөөнөөс ангид байх;
- улс төр, дипломатын аргыг урьтал болгох;
- эвсэлд үл нэгдэх;
- орон нутгийн хамгаалалт;
- мэргэжлийн цэрэгт суурилсан Зэвсэгт хүчин;
- дайчилгаа;
- төрийн цэргийн байгууллын нэгдмэл байдал;
- энхийг дэмжих ажиллагаа;
- кибер аюулгүй байдал, хамгаалалт;
- шинжлэх ухаан, технологид тулгуурлах.

Шинэчлэх шаардлагатай агуулга

- үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх;
- батлан хамгаалах аж үйлдвэрлэл;
- батлан хамгаалахын дэд бүтэц;
- хиймэл оюун ухаан, дэвшилтэд техник, технологи;
- нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмж, дрон;

- сансрын мэдээлэл;
- танин мэдэхүйн ажиллагаа;
- мэдээлэл, технологийн болон нийлүүлэлтийн аюулгүй байдал.

Үнэлгээ - **Сайн.**

Бодлогын зорилго, зарчим, чиглэл ач холбогдлоо алдаагүй, батлан хамгаалах нэгдмэл тогтолцоо бүрдсэн, төрийн цэргийн байгууллын нэгдмэл байдал хангагдсан ч орчин үеийн дэвшилтэд технологи, олон улсын аюулгүй байдал, геополитикийн шинэ орчин нөхцөл болон Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын шинэчлэл, үндэсний сөрөн тэсвэрлэх стратегитай уялдуулан агуулгын шинэчлэл хийх шаардлагатай.

3.4. “Батлан хамгаалах зардлын өсөлт ба бууралт”-ын үнэлгээ

Бодлогын хэрэгжилтээр:

- шинэ бүтэц;
- төрлийн болон төрөл мэргэжлийн цэрэг;
- кибер аюулгүй байдлын чадавх;
- орон нутгийн хамгаалалт;
- материаллаг нөөц;
- сургалт;
- нийгмийн хамгаалал зэрэгт нэмэлт зардал зайлшгүй шаардлагатай боловч бодлогын өнгөрсөн 10 жилийн хугацаанд дээрх асуудлуудад зориулагдсан тусгай санхүүжилт олгогдоогүй ирсэн.

Үнэлгээ – Хангалтгүй, санхүүжилт шаардлагатай.

ДӨРӨВ. НЭГДСЭН ҮНЭЛГЭЭ:

Д/д	Үнэлэх чиглэлүүд	Нэгдсэн үнэлгээ
1	Бодлогын зорилгын оновчтой байдал	Сайн
2	Батлан хамгаалах тогтолцоо	Сайн
3	Улс төрийн чиглэл	Сайн
4	Эдийн засгийн чиглэл	Хангалттай бус
5	Нийгмийн чиглэл	Сайн
6	Эрх зүйн чиглэл	Маш сайн
7	Төрийн цэргийн байгуулал	Сайн
8	Зэвсэгт хүчний үүрэг, түүний хөгжил	Сайн
9	Кибер аюулгүй байдлын чадавх	Ахицтай
10	Инновац, технологи	Сайжруулах шаардлагатай
11	Хяналт-шинжилгээ	Хангалттай
12	Үр нөлөөний хэмжилт	Хангалттай бус
13	Зардал–үр өгөөж	Хангалттай бус, санхүүжилт шаардлагатай

Ерөнхий үнэлгээ:

“Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичгийн хэрэгжилтийн институтын болон эрх зүйн үр дагавар эерэг, зорилгын хэрэгжилт үндсэндээ хангагдсан боловч бодлогын бодит чадавх, нийгэм-эдийн засгийн үр нөлөө, зардал–үр өгөөжийг хэмжих тогтолцоо хангалтгүй байна.

ТАВ. ҮНЭЛГЭЭГЭЭР ТОГТООГДСОН ГОЛ ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ:

1. 2015 оны стратегийн орчны үнэлгээг шинэчлэх бодит хэрэгцээ бий болсон
2. Бодлогын зорилтыг хэмжих үр дүнгийн KPI дутмаг, хэрэгжилтийн хувь болон бодлогын үр нөлөөг ялгах шаардлагатай.
3. Батлан хамгаалах тогтолцооны гурван тулгуурын тэнцвэрийг хэмжих нэгдсэн үзүүлэлт байхгүй.
4. Батлан хамгаалах төсөв–чадавхын уялдааг хэмжих тогтолцоо сул, зардал нэмэгдээгүй.
5. Цэрэг-эх оронч хүмүүжил, иргэдийн батлан хамгаалах боловсролын үр нөлөөг тогтмол хэмждэггүй.
6. Төрийн цэргийн байгууллагуудын хамтарсан чадавхын нэгдсэн үнэлгээ шаардлагатай.
7. Үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг бодлогын хүрээнд тодорхой тусгах шаардлага бий болсон.
8. Шинжлэх ухаан, технологи, инновацын бодит үр дүн хангалттай хэмжигдэхгүй байна.
9. Зэвсэглэл, техникийн шинэчлэлийн үр дүнг чадавхаар хэмжих шаардлагатай.
10. Кибер аюулгүй байдлын хангах зорилт ахицтай боловч шинэ технологийн аюулыг урьдчилан тооцох, түүнээс хамгаалах асуудлыг өргөн хүрээнд судлах шаардлагатай.

ЗУРГАА. ЗӨВЛӨМЖ:

6.1. Бодлогын баримт бичгийн түвшинд

1. Бодлогын стратегийн орчны үнэлгээг шинэчлэх

Их гүрнүүдийн өрсөлдөөн, хиймэл оюун ухаан ба дэвшилтэд техник, технологи, кибер, мэдээллийн дайн, батлан хамгаалахын дэд бүтэц зэргийг өнөөгийн олон улсын болон бүс нутгийн аюулгүй байдлын орчны үндсэн хүчин зүйл болгон нэмж тусгах.

2. Батлан хамгаалах тогтолцоотой Үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг уялдуулах

Батлан хамгаалах тогтолцоог **“төр + Зэвсэгт хүчин + Төрийн цэргийн байгууллага + Орон нутаг + Иргэн + Хувийн хэвшил + Дэд бүтэц”** гэсэн цогц хандлагаар хөгжүүлэх.

3. Бодлогын зорилтыг хэмжигдэхүйц болгох

Чиглэл бүрд **“суурь түвшин → зорилтот түвшин → KPI → хугацаа → хариуцах субъект → мэдээллийн эх сурвалж”** тогтоох.

6.2. Улс төрийн чиглэлд

4. Батлан хамгаалах гадаад хамтын ажиллагааны үр нөлөөг хэмжих

Хамтын ажиллагааг уулзалт, арга хэмжээний тоогоор бус “чадавх”, “сургалт”, “технологич”, “хүний нөөц”, итгэлцэл” гэсэн үзүүлэлтүүдээр үнэлэх.

5. Геополитикийн эрсдэлийн шалгуур нэвтрүүлэх

Батлан хамгаалах хамтын ажиллагаа бүрд **үр өгөөж + хамаарал + стратегийн эрсдэл** гэсэн гурвалсан үнэлгээ хийх.

6.3. Эдийн засгийн чиглэлд

6. “Батлан хамгаалах нийт зардал”-ын аргачлал бий болгох

Зөвхөн Батлан хамгаалахын төсөв бус “Орон нутгийн хамгаалалт”, “Дайчилгаа”, “Бүх төрлийн нөөц” болон бусад байгууллагын батлан хамгаалах зардлыг хамтатган тооцох.

7. Төсөв–чадавхын үнэлгээ нэвтрүүлэх

1000 төгрөгийн хөрөнгө оруулалт → ямар ажиллагааны чадавх бий болгосон бэ? гэсэн логикоор үнэлэх боломжийг бүрдүүлэх.

8. Батлан хамгаалах аж үйлдвэрлэлийн стратеги хэрэгжүүлэх

Батлан хамгаалах аж үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх стратегийг батлан хэрэгжүүлэх замаар инновац, дэвшилтэт технологид суурилсан Батлан хамгаалах аж үйлдвэрлэлийн үндэсний тогтолцоог бүрдүүлж, батлан хамгаалахын хэрэгцээг дотооддоо хангах чадамжийг үе шаттайгаар бүрдүүлэх зорилгыг хангах.

Ингэхдээ нэгд, хууль, эрх зүй, бодлого, менежментийн тогтолцоог бүрдүүлэх, хоёрт, үйлдвэрлэлийн технологи, чадавхыг нэмэгдүүлэх, гурв, зах зээл, борлуулалт, экспортын чиглэлийг хөгжүүлэх гэсэн тэргүүлэх чиглэлүүдийг баримтлах нь зүйтэй байна.

6.4. Нийгмийн чиглэлд

9. Батлан хамгаалах боловсролын нэгдсэн тогтолцоо бий болгох

Иргэдийн бэлтгэлийг эх оронч үзэл, үндэсний аюулгүй байдлын мэдлэг, гамшгийн бэлтгэл, анхны тусламж үзүүлэх дадлага, ур чадвар, кибер, мэдээллийн аюулгүй байдал, иргэний хамгаалалт гэсэн агуулгаар шинэчлэх.

10. Нийгмийн баталгааг үр дүнгээр хэмжих

Цалин хөлс, орон сууц, эрүүл мэнд, гэр бүлийн дэмжлэг болон албан тушаалын карьерын тогтвортой байдлыг нэгтгэсэн **цэргийн алба хаагчийн нийгмийн баталгааны индекс** боловсруулах.

6.5. Эрх зүй, удирдлагын чиглэлээр

11. Эрх зүйн шинэчлэлийн дараагийн шатны шинжилгээ хийх

2015–2026 онд батлагдсан бүх хуулийг бодлогын зорилттой тулгаж, давхардал, хийдэл, зөрчил, хоцрогдол болон Засгийн газраас өгсөн бусад чиглэлийн хүрээнд холбогдох асуудлыг тогтоох.

12. Төрийн цэргийн байгууллын нэгдсэн чадавхын үнэлгээ бий болгох

Командлал + холбоо + мэдээлэл + логистик + сургалт + харилцан ажиллагаа

гэсэн үзүүлэлтээр жил бүр үнэлэх.

6.6. Зэвсэгт хүчний үүрэг, түүнийг хөгжүүлэх чиглэлээр

13. Чадавхад суурилсан төлөвлөлтийг бодлогын гол арга болгох

Жишээ нь: Аюул, эрсдэл → шаардлагатай чадавх, хүчний бүтэц, хүний нөөц, сургалт, зэвсэглэл, техник, төсөв гэсэн дарааллыг бодлогын түвшинд авч үзэх.

14. Бодлогын баримт бичгийн шинэчлэлт технологийн хөгжлийн тусгай чиглэл оруулах

Энэ хүрээнд “үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх”, “батлан хамгаалах аж үйлдвэрлэл”, “батлан хамгаалахын дэд бүтэц”, “хиймэл оюун ухаан”, “дэвшилтэд

техник, технологи”, “нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмж (дрон)”, “сансрын мэдээлэл”, “танин мэдэхүйн ажиллагаа”, “мэдээлэл, технологийн болон нийлүүлэлтийн аюулгүй байдал” зэрэг чадавхыг тусгайлан тодорхойлох.

ДОЛОО. ЕРӨНХИЙ ДҮГНЭЛТ:

“Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичиг нь 2015 оноос хойших Монгол Улсын батлан хамгаалах салбарын эрх зүй, бүтэц, тогтолцооны шинэчлэлийн стратегийн гол суурь болсон байна.

Бодлогын хэрэгжилтийн бодит үр дүн:

- батлан хамгаалахын багц хуулийн шинэчлэл;
- орон нутгийн хамгаалалтын эрх зүйн тогтолцоо;
- төрийн цэргийн байгууллын шинэ зохион байгуулалт;
- Зэвсэгт хүчний бүтцийн төрөлжилт;
- кибер аюулгүй байдлын цэргийн бүтэц;
- энхийг дэмжих ажиллагааны тогтвортой оролцоо;
- төрийн цэргийн байгууллагуудын нэгдсэн ажиллагааны төлөвлөлтийн механизм зэргээр илэрч байна.

Энэ утгаараа бодлогын **эрх зүйн болон тогтолцооны хэрэгжилтийг “сайн”** гэж үнэлэх үндэслэлтэй байна.

Бодлогын хэрэгжилтийн өмнөх жилүүдийн тайлан 83–85 хувийн гүйцэтгэлтэй гарч байсан нь Монгол Улсын батлан хамгаалах чадавхыг үнэлэхгүй буюу зорилт, арга хэмжээнүүдийн хэрэгжсэн түвшнийг л илэрхийлэх юм.

Бодлогын зорилтууд хэт өргөн тул хэмжихэд хүндрэл үүсгэх, олон байгууллага хариуцах үед үр дүн, үүрэг хариуцлага сарних, тайван цагийн үед гүйцэтгэх нэмэлт үүрэг Зэвсэгт хүчний хуулиар хүлээсэн үндсэн чиг үүргээ гүйцэтгэх чадавхад нөлөөлөх болон технологийн өөрчлөлт бодлогын баримт бичгийн шинэчлэлээс хурдан явагдах болсонтой холбоотойгоор зарим зорилтын ач холбогдол багасах зэрэг болзошгүй сөрөг болон хүсээгүй үр дагаврыг бий болгох эрсдэлтэй гэж үзэж байна.

Иймээс бодлогын хэрэгжилтийн дараагийн үе шатанд **“юуг хэрхэн хэрэгжүүлсэн бэ?”** гэдгээс **“ямар чадавх, ямар үр дүн, ямар зорилго, зорилт хангагдсан бэ?”** гэсэн үр нөлөөний үнэлгээ рүү шилжих хэрэгцээ бий болж байна.

Түүнчлэн 2015 оноос хойш үүссэн олон улсын аюулгүй байдлын ээдрээтэй орчин, шинэ технологи, дайн явуулах арга хэлбэр, кибер болон мэдээллийн орчин үндсээрээ өөрчлөгдсөн тул бодлогын агуулгыг өнөөгийн нөхцөл байдалд нийцүүлэн шинэчлэх шаардлага бий болсон.

НАЙМ. САНАЛ:

“Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичгийн 2015–2026 оны хэрэгжилтийн үр дагаврыг энэхүү аргачлалаар үнэлэхэд хууль эрх зүйн болон батлан хамгаалах тогтолцоог бүрдүүлэх, төрийн цэргийн байгууллыг бэхжүүлэх зорилтын хэрэгжилт сайн, бодлогын эерэг үр дагавар ахицтай. Харин бодит батлан хамгаалах чадавх, эдийн засгийн үр өгөөж, нийгэмд үзүүлэх нөлөөлөл, хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдлыг хэмжих механизм хангалтгүй байна.

Иймд “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичгийг 2015 оны суурь зарчим, агуулга, ололтыг хадгалан, 2026 оноос хойших олон улсын аюулгүй байдлын орчин, кибер болон технологийн шинэ аюул, Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын шинэчлэл болон төр–цэрэг–иргэн–

хувийн хэвшлийн нэгдмэл оролцоонд тулгуурласан үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх, үр дүнд суурилсан төлөвлөлт, хэмжигдэхүйц шалгуур үзүүлэлтүүдийг тусгах хэрэгцээ шаардлага байна гэж үзсэн.

Түүнчлэн төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн эрх орчинг сайжруулж, батлан хамгаалах үйл ажиллагааг өргөжүүлэн хөгжүүлэхэд Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.2 дугаар хэсэгт батлан хамгаалах салбарын үйл ажиллагааг тус хуулийн үйлчлэлд хамаарахгүй гэсэн зохицуулалт байгааг хуульд өөрчлөлт оруулах замаар хүчингүй болгох саналыг энэхүү судалгааны тайланд үндэслэн санал дэвшүүлж байна.